

DOI: [10.32702/2307-2105-2020.8.11](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.8.11)

УДК 330.341.

*Т. А. Заяць,
д. е. н., професор, завідувач відділу,
Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України
ORCID ID: 0000-0002-9767-5527*

ПРІОРИТЕТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У БУДІВНИЦТВІ УКРАЇНИ

*T. Zaiats
Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of the Department, Ptoukha Institute for
Demography and Social Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine*

STATE REGULATION PRIORITIES OF INNOVATIVEACTIVITY IN THE CONSTRUCTION OF UKRAINE

У статті розглянуто проблеми державного регулювання інноваційної діяльності у будівництві у контексті актуальних проблем модернізації цієї сфери управління. На тлі невисоких світових рейтингів за параметром інноваційності національної економіки Україна має модернізувати механізми державного регулювання цієї сфери. Пріоритетного значення наразі набуває оновлення інституційної основи такого регулювання через зміцнення позицій держави задля скорочення сфери неформальних і нелегітимних відносин у тіньовому секторі будівництва, неповної зайнятості та прихованого безробіття. Сучасні тенденції розвитку інноваційної діяльності у сфері будівництва поєднують тренди різного спрямування, деякі з них створюють вагомі переешкоди і обмеження на шляху інноваційних перетворень. Посилення стимулюючого впливу держави на інноваційні процеси у різних сферах будівельної діяльності та їх сприйняття суб'єктами як засобу нових можливостей розвитку забезпечуватиме сталий розвиток галузі та модернізацію чинної системи управління. Пріоритетами державного регулювання інноваційної діяльності з урахуванням сучасних змін в соціально-економічній ситуації мають бути: формування багатоканального механізму фінансування розроблення і виробництва інноваційного продукту, розвиток державно-приватного партнерства як засобу консолідації інтересів, ресурсів та зусиль задля вирішення спільних завдань.

The article considers the problems of state regulation of innovation in construction in the context of current problems of modernization of this area of management. The acceleration of innovation activity in Ukraine for economic growth and social progress is carried out in difficult macroeconomic conditions of low levels of investment, debt and low effective demand of businesses and individuals. Against the low world ratings background on the parameter of innovation of the national economy, Ukraine must modernize the mechanisms of state regulation of this area on a systemic basis using the best practices and experience of other countries. It is now a matter of priority to upgrade the institutional framework for such regulation by strengthening the state's position to reduce informal and illegitimate relations in the shadow construction sector, partial

employment and disguised unemployment, and to avoid significant institutional traps and gaps. Current tendencies in the development of innovative activities in the sphere of construction combine trends of different directions, some of them create significant obstacles and limitations in the way of innovative transformations. Progress in the construction technologies sphere as a priority area of innovative development is combined with the weak focus of management on solving social problems, especially working conditions and its payment, the formation of socially responsible behavior of business entities. Strengthening the stimulating influence of the state on innovation processes in various spheres of construction activity and their perception by subjects as a means of new development opportunities will ensure sustainable development of the industry and modernization of the current management system. State priorities regarding to regulation of innovation activities, taking into account current changes in the socio-economic situation should be: creating conditions for the development of national research and innovation systems, the formation of a multi-channel mechanism for financing the development and production of innovative products, public-private partnership as a means of consolidating interests, resources and efforts to solve common problems.

Ключові слова: будівництво; державне регулювання; інноваційна діяльність; розвиток; пріоритети.

Key words: construction; state regulation; innovative activity; development; priority.

Постановка проблеми. Останніми роками в Україні ускладнено умови ведення інноваційної діяльності у будівництві внаслідок зниження загального платоспроможного попиту, повільних темпів формування підприємницького середовища, зниження обсягів інвестування, необхідних для активізації цього виду діяльності на рівні окремих підприємств і держави в цілому. Наразі формування нових стимулів продуктивної інноваційної діяльності у будівництві тісно пов'язано з інтелектуалізацією праці та сфери зайнятості в цілому, застосуванням новітніх технологій у тих видах діяльності, які спроможні забезпечити товаровиробнику високі рейтингові позиції стосовно рівня інноваційності продукції чи якості послуг як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. У зв'язку з цим актуалізуються завдання неухильного нарощування потенціалу інноваційної активності суб'єктів, зайнятих у житловому і нежитловому будівництві, оскільки з-поміж інших видів економічної діяльності саме цей сектор може створити умови для подальшого поширення інноваційних досягнень у національній економіці.

Для соціально-економічного прогресу України важливо, щоб сталий розвиток будівництва на інноваційних засадах відбувався як результат системного процесу загальної інтелектуалізації праці та організації виробництва, узгодженого з основними цілями сталого розвитку, завданнями щодо посилення його конкурентоспроможності завдяки наукоємності на тлі високого суспільного запиту на інноваційний продукт.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та прикладні аспекти державного регулювання розвитку будівельної галузі та формування її інноваційного потенціалу розглянуто у наукових працях вітчизняних вчених, зокрема В.Г. Бодрова, Я.В. Жаліло, Т.М. Завори, О.В. Комеліної, В.М. Лича, А.А. Лук'яненка, В.О. Онищенко та багатьох інших. Основна увага дослідників сконцентрована на актуальних проблемах розвитку житлового будівництва, оскільки Україна істотно відстає від багатьох європейських країн за рівнем інвестування цієї сфери, забезпечення населення житловою площею та якістю умов проживання населення. Під час економічної кризи та погіршення епідеміологічної ситуації, в яких наразі перебуває країна, виникають нові аспекти дослідження, пов'язані з необхідністю модернізації чинної системи державного регулювання інноваційної діяльності.

Мета статті полягає у визначенні стратегічно значущих пріоритетів державного регулювання розвитку інноваційних процесів у будівництві з урахуванням сучасних тенденцій його соціально-економічного розвитку, наявних обмежень та перспектив розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інновації відкривають нові можливості для розвитку будь-якої сфери економічної діяльності. Будівництво залишається доволі консервативною сферою економічної діяльності в аспекті інноваційності – згідно досліджень McKinsey попри те, що на будівництво припадає близько 13 % світового ВВП, воно залишається найменш оцифрованою галуззю економіки [1]. Проте її перехід на нові інноваційні засади розвитку через технологічну трансформацію та соціальну модернізацію є неминучим, оскільки забезпечує значні конкурентні переваги на ринку в глобальному просторі.

У 2019 р. Україна посіла 85 місце серед 141 країни світу за Глобального індексу конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index), до структури якого входить такий чинник, як інноваційні можливості розвитку. За його значеннями Україна, на жаль, погіршила власні позиції у рейтинговій оцінці, перемістившись з 58 місця на 60. Однак певні позитивні зрушення досягнуто у таких сферах, як ринок

товарів та ринок праці, освіта, розвиток підприємництва та інституціональний розвиток [2]. За Глобальним інноваційним індексом (Global Innovation Index, GII), який враховує близько 80 параметрів, включаючи оцінку політичної ситуації, рівень розвитку освіти, інфраструктури та бізнесу, Україна перемістилася на 47 позицію з 43, досягнутої у минулому році. Важливо зазначити, що найкращі показники досягнуто за параметром створення знань (винаходи, патенти), найнижчі – політична та операційна стабільність (125 місце), екологічна стабільність (120), вирішення проблеми неплатоспроможності та інвестиції (115 місце) [3].

Загально визнано, що піднесення і розвиток сфери будівельної діяльності на інноваційних засадах значною мірою залежить від ефективності її державного регулювання, оптимального поєднання ринкових і адміністративних важелів впливу, реалістичності концепцій, стратегій та програм розвитку на найближчу та віддалену перспективу. Враховуючи зазначене вище, головним пріоритетом сучасного державного регулювання розвитку інноваційної діяльності в будівництві, як і в будь-якій іншій сфері економічної діяльності, є створення сприятливих організаційно-економічних та соціально-економічних умов, в першу чергу через нормативно-правову регламентацію та визначення моделі її розвитку на перспективу (у тому числі механізму мотивації, порядку фінансування, інвестиційного забезпечення). В Україні, на відміну від деяких європейських країн, саме держава, а не корпоративний сектор підтримує і стимулює розвиток інноваційної діяльності, фінансово забезпечує проведення комплексних фундаментальних і прикладних наукових досліджень. Їх результати знаходять практичне використання у різних галузях вітчизняної економіки – протягом 2016-2018 рр в країні щорічно зростала кількість підприємств, що впроваджують технологічні і нетехнологічні інновації (рис.1, рис.2).

Політика, спрямована на інноваційний розвиток, охоплює такі важливі завдання, як формування конкурентного середовища через існуючі в державі механізми впливу (насамперед, систему антимонопольного регулювання, збереження авторських прав, грошово-кредитного регулювання), включаючи заходи ефективної інтеграції основних суб'єктів інноваційного процесу. Останні доволі активно використовує наразі більшість європейських країн.

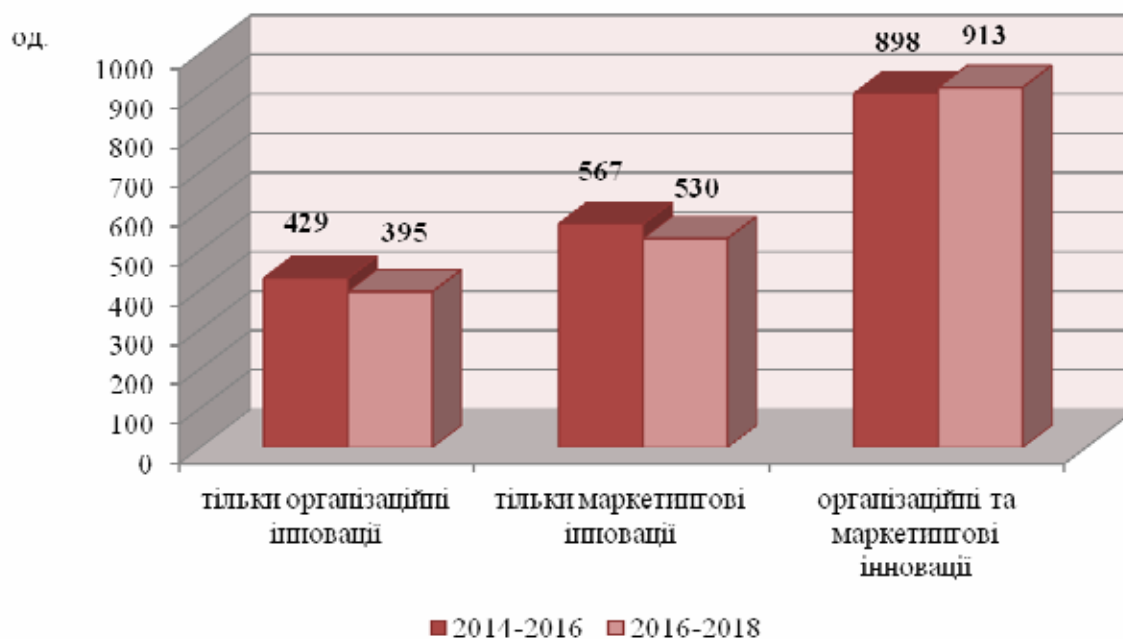


Рис. 1. Кількість підприємств, що впровадили технологічні інновації в Україні, 2014-2018 рр., од.
Джерело: [4, с.94]

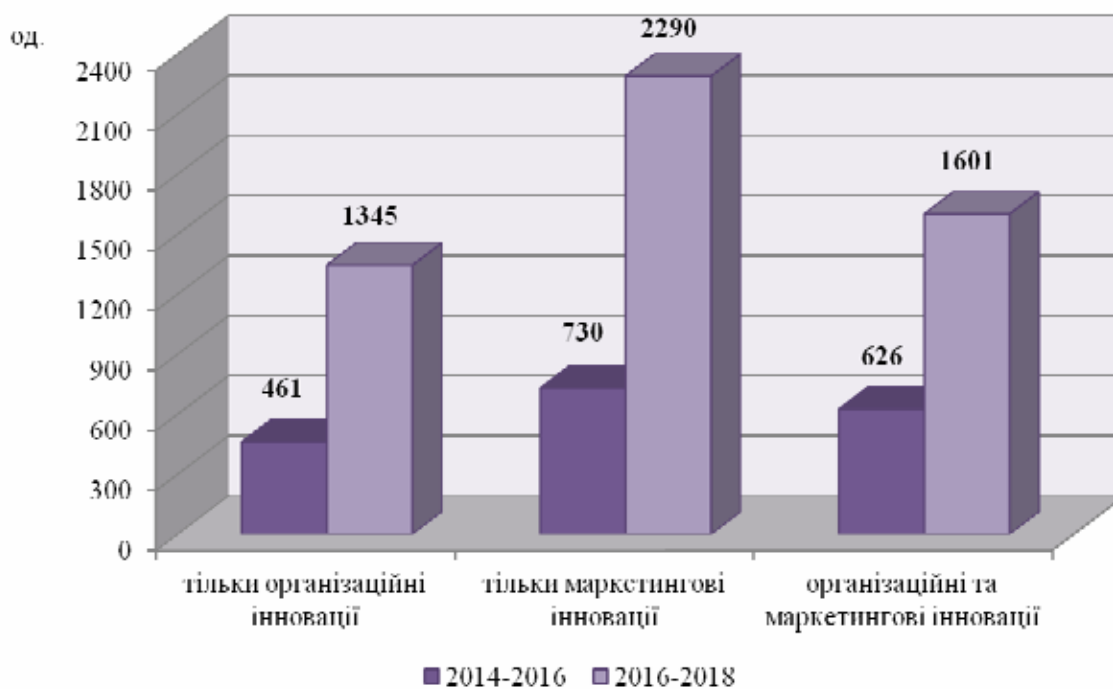


Рис. 2. Кількість підприємств, що впровадили нетехнологічні інновації в Україні, 2014-2018 рр., од.
Джерело: [4, с.94]

Прискорення розвитку будівництва на інноваційних засадах значною мірою залежать від того, наскільки швидко буде здійснено перехід до нового інформаційно-технологічного укладу з широкомасштабним використанням інновацій, сформованих під впливом ринкового попиту за наявності необхідних інституціональних умов. Саме цим забезпечується єдність основних фаз інноваційного розвитку, в основі якого зазвичай знаходяться такі взаємопов'язані процеси:

- формування і розвиток науково-технічної та науково-проектної бази, необхідної для організації інноваційних виробництв (розгалуженої мережі проектних, науково-дослідних та конструкторських центрів чи підрозділів);
- створення сучасних матеріально-технічних та інформаційно-комунікаційних систем як важливої умови впровадження вітчизняних та зарубіжних інноваційних досягнень;
- диверсифікація наявних чи пошук нових джерел інвестування, визначення напрямів посилення конкурентоспроможності інноваційної діяльності;
- організація нового чи технологічно модернізованого виробництва, створення нових продуктивних робочих місць, орієнтованих на наукомістку продукцію;
- визначення форм підготовки та залучення працівників до сфери інноваційної діяльності, специфіки організації праці, її умов та оплати.

Державне регулювання інноваційної діяльності у будівництві України тісно пов'язане з технологічною модернізацією, представленою в сучасних уявленнях не лише новими технологіями зведення споруд, а й такими напрямками, як програмне забезпечення, в структурі якого виокремлюють BIM-технології (інформаційне моделювання в будівництві) та управління проектами; обладнання та цифрове виробництво, що його представляє; процеси моделювання будівництва та префабрикація [1]. Остання являє собою технологію, за якою виготовляють моделі, які надалі збирають як елементи конструктора безпосередньо на будівельних майданчиках. Більшість інноваційно налаштованих компаній спочатку моделюють основні параметри продукції у форматі відповідної інформаційної моделі, а потім розпочинають її виробництво, внаслідок чого досягається майже 100 % точність збірних конструкцій [1]. Ефективність цих технологій доведено під час будівництва аеропортів, аеродромів та інших технологічно складних об'єктів в умовах обмеженості часу і простору.

Важливим пріоритетом державного регулювання інноваційної діяльності на національному рівні є створення сприятливих умов для досягнення стану гармонізації інформаційної, технологічної, культурної, економічної сфер. Це дає змогу істотно модернізувати інструменти впливу з тим, щоб оновити структурні і функціональні характеристики певних видів економічної діяльності на інноваційних засадах. Інституційно сильна держава успішно виконує цю функцію, оскільки спирається на ефективно функціонуючі державні структури, ринкові і неринкові інститути, прозоре і легітимне нормативно-правове поле, відповідальних управлінців та громадян. На жаль, інституційна слабкість державних органів управління в Україні є очевидною (високий рівень тіньового сектору економіки, прихованого безробіття, несплати податків, заборгованості із заробітної плати та соціальних виплат), а відтак і не реалізованою залишається її функція стимулювання

інноваційної діяльності у різних сферах економічної діяльності. І в цьому сенсі галузь будівництва не є винятком.

Сучасні тенденції макроекономічного розвитку та специфіка будівництва як капіталомісткої галузі не завжди сприяють поширенню інноваційної активності, а окремі з них створюють реальні перешкоди на цьому шляху. Дається взнаки несприятлива соціально-економічна ситуація, насамперед падіння ВВП, боргові зобов'язання, скорочення інвестиційного попиту, невизначеність перспектив економічного розвитку. Зокрема, в Україні останніми роками не ведеться спорудження потужних промислових об'єктів, які могли би генерувати запит на інноваційний продукт, через відсутність заінтересованості та фінансових можливостей як з боку держави, так і приватних інвесторів. Крім того, висока вартість будівельних об'єктів, обмеження ресурсів для використання інновацій, тривалий період експлуатації будівельних об'єктів, висока залежність від розвитку суміжних галузей економіки створюють вагомі перешкоди. Більшість будівельних підприємств є малими або середніми, вони володіють певними ресурсами на впровадження інновацій, але не на їх створення. Здебільшого великі підприємства, розташовані в столиці чи у великих містах, можуть бути залучені до генерації інновацій.

Не кращою є ситуація на муніципальному рівні – процес децентралізації управління здійснюється в країні здебільшого шляхом оптимізації місцевої інфраструктури; реальні можливості нового будівництва значною мірою залежить від того, чи наповнені місцеві бюджети та наскільки місцеві громади налаштовані на реалізацію будівельних проектів на власній території. У зв'язку з цим пріоритетного значення набуває житлове будівництво, у сфері якого головним інвестором залишається населення. Загальна площа прийнятих до експлуатації житлових споруд у країні становила 1913,9 тис. кв.м (січень-березень 2020 рр); нежитлових – 782,1 тис. кв. м, у тому числі готелів, ресторанів – 22,0 тис., офісних будівель – 38,3 тис., торговельних – 118, 6 тис., будівель транспорту і зв'язку – 46,3 тис., промисловості – 65,9 тис. кв.м. [5]. Необхідно зазначити, що потреба у доступному житлі залишається в країні доволі високою внаслідок низького рівня забезпеченості ним населення, нерозвинутості муніципального орендного житла, повільних темпів модернізації наявного житлового фонду. Відтак державне регулювання інноваційних змін у сфері житлового будівництва має набути соціального спрямування, насамперед концентруватись на тих фінансово-кредитних механізмах, ефективне використання яких сприяє вирішенню житлових проблем населення.

Успішна реалізація практичних кроків у цій сфері має ґрунтуватись на певних пріоритетах макроекономічних змін, зокрема:

- прискореному розвитку національних та регіональних науково-інноваційних систем, інтегрованих у національне господарство та його окремі структурно-функціональні підсистеми, насамперед соціальну;
- консолідації можливих інвестиційних ресурсів та джерел фінансування, включаючи недержавні фонди сприяння науково-технічній діяльності;
- посиленні регіонального спрямування інноваційної політики, диференціації її інструментів в залежності від структури економіки регіону, рівня її інноваційності;
- активізації місцевого рівня в системі заходів стимулювання інноваційної діяльності задля системного вирішення соціально-економічних проблем.

Висновки. За сучасних складних соціально-економічних умов держава є головним суб'єктом, який має ініціювати прогресивні трансформаційні зміни та створювати умови для продуктивної інноваційної діяльності в будівництві з урахуванням реальних потреб підприємництва та населення. Формування необхідних інституціональних та інвестиційних умов для інноваційних змін в техніко-технологічній основі будівництва, його організаційній структурі та кадровому складі – головні пріоритети регулюючого впливу держави. Не меншого значення набуває регулювання інноваційної активності корпоративного сектора економіки, а також реалізація соціально значущих пріоритетів, зокрема методів залучення працівників, організації їх діяльності, зростання продуктивності праці та її оплати. В системі державного регулювання інноваційної діяльності на впровадження її результатів в економіку в розвинених країнах істотно зростає значущість державного замовлення.

Бібліографічний список.

1. Купцов Д. Инновации в строительстве: обзор самых эффективных инструментов. URL: <https://www.if24.ru/innovatsii-v-stroitelstve-obzor-samyh-effektivnyh-instrumentov/> (дата звернення: 10.08.2020).
2. Україна опустилася на 85-те місце в щорічному рейтингу конкурентоспроможності WEF. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/617843.html> (дата звернення: 10.08.2020).
3. Украина опустилась в рейтинге инновационных стран. URL: <https://ru.slovoidilo.ua/2019/07/25/novost/jekonomika/ukraina-opustilas-rejtinge-innovacionnyh-stran> (дата звернення: 10.08.2020).
4. Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2018 : стат. зб.: Державна служба статистики України; К., 2019. 107 с.
5. Загальна площа житлових будівель, прийнятих в експлуатацію за видами у 2020 р. URL: [ukrstat.org\operativ\operativ 2020\bud\krp\ krp 2020\u.htm](http://ukrstat.org/operativ/operativ%2020/bud\krp\krp%2020.u.htm) (дата звернення: 10.08.2020).

References.

1. Kuptsov, D. (2019), "Building innovation: review of the most effective tools", available at: <https://www.if24.ru/innovatsii-v-stroitelstve-obzor-samyh-effektivnyh-instrumentov/> (Accessed 10 Aug 2020).
2. Interfaks Ukraina (2019), "Ukraine dropped to 85th point in the annual competitiveness ranking", available at: WEF <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/617843.html> (Accessed 10 Aug 2020).
3. *Slovo i dilo* (2019), "Ukraine dropped in the ranking of innovative countries", available at: <https://ru.slovoidilo.ua/2019/07/25/novost/jekonomika/ukraina-opustilas-rejtinge-innovacionnyx-stran> (Accessed 10 Aug 2020).
4. State Statistics Service of Ukraine (2019), *Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini 2018: statystyvhnyi zbirnyk* [Scientific and innovative activity in Ukraine 2018], Derzhavsluzhba statystyky Ukrainy, Kyiv, Ukraine.
5. State Statistics Service of Ukraine (2020), "The total area of residential buildings commissioned by type in 2020", available at: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2020/bud/kzp/kzp2020_u.htm (Accessed 10 Aug 2020).

Стаття надійшла до редакції 20.08.2020 р.